

Постановка проблеми. Вимоги до професійної підготовки випускників навчальних закладів зазначені у Законі України «Про освіту», де акцент зроблено на вихованні конкурентоспроможних випускників вищих навчальних закладів. Це зумовлено високим рівнем конкуренції на світовому ринку праці. Зокрема, це питання є досить актуальним для фахівців морського профілю. Світові крьюїнгові компанії вимагають від випускника морських спеціальностей як професійних знань, умінь і навичок, що включають в себе плавальну практику не менше ніж 12 місяців на денному відділенні та 36 місяців на заочному відділенні, так і відповідних високих особистісних характеристик, що формують не тільки кваліфікацію, але і компетенцію майбутнього фахівця.

На сучасному етапі розвитку світового судноплавства особлива увага приділяється забезпеченню збереження людського життя. Тому ІМО (Міжнародна морська організація) робить акцент на значення вдосконалення суднового обладнання. Але якими б досконалими не були технічні засоби, кінцевий результат завжди залежить від правильності їх застосування. Наслідком даної ситуації є детальний розгляд підготовки фахівців морського профілю в усьому світі, мінімально допустимий обсяг знань якої закріплено Міжнародною конвенцією про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (ПДМНВ 78/ 95) [1]. При цьому, в підготовці фахівців морського профілю безсумнівно необхідно врахувати екстремальність проведення професійної діяльності, пов'язаної з роботою в морі. Ці чинники роблять актуальним застосування компетентісного підходу до підготовки фахівців морського профілю.

Аналіз досліджень і публікацій показали, що питання підготовки випускників технічних вузів висвітлено досить глибоко такими авторами, як М.Т. Громкова, Е.А. Крайнова, О.А. Єгоричев, С.Б. Моркотун, Н.В. Денисенко, В.С. Бережна, О.П. Ільїн, С.Є. Моторна та ін. авторами. Так, С.Є. Моторна [2] у дисертаційному дослідженні «Педагогічні умови формування психологічної готовності студентів технічного вузу до професійної діяльності» розглянула питання підготовки інженерів до професійної діяльності з психологічної точки зору, обґрунтувала необхідність розвитку комунікативних і організаторських здібностей, розробила й обґрунтувала педагогічні умови, що забезпечують формування психологічної готовності студентів технічного вузу до професійної діяльності.

У навчальному посібнику «Психологія і педагогіка професійної діяльності» М.Т. Громковой розглянуто інноваційні моделі утворення і діяльності, синергетичні принципи самоорганізації соціальних систем, методологічні підходи до вивчення стану систем, виявлення протиріч, проблем, конфліктів та їх розв'язання в процесі дослідницької діяльності. Е.А. Крайнова у дисертаційному дослідженні «Професійна підготовка майбутніх інженерів-механіків у сфері інформаційних технологій» зазначає, що потреба у фахівцях технічних фахівцях, які вміють грамотно застосовувати інформаційні технології для вирішення спеціалізованих завдань, велика. Знання, придбані в результаті застосування інформаційних технологій, що дозволяють розвивати логічне мислення, навчають застосовувати нестандартні методи підходу до вирішення поставлених завдань, показують необхідність самовдосконалення. Знання стратегії автоматизації свого робочого місця дозволяє розробляти принципово нові методики роботи і застосовувати комп'ютер і програмне забезпечення у вузьких сферах професійної діяльності.

Також існують роботи з підготовки спеціалістів морського профілю. Даним питанням займалися такі вчені: М.В. Кулакова, Л.Д. Герганов, В.К. Хасанова, В.Б. Костюк, Л.В. Ліпшиць, Т.В. Кострубська, І.В. Сокол та ін. автори. Так, у своїй дисертації М.В. Кулакова визначила педагогічні умови формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах і визначила функції педагогічного управління, а також охарактеризувала групи компонентів зазначеної готовності і розробила бачення – модульну технологію формування готовності, що складається з трьох блоків: когнітивно-мотиваційного, практичного та корекційного. Л.Д. Герганов [3] у своїй статті «Професійна підготовка плавскладу Придунав'я в умовах міжнародної інтеграції» докладно висвітлив аспект професійної підготовки фахівців морського профілю. Автор зробив акцент на пан'європейському транспортному проекті, суть якого полягає в тому, що кожен з семи європейських транспортних коридорів повинен охоплювати якомога більшу кількість країн.

Питанням упорядкування структури та змісту підготовки інженерів-механіків, які працюють у промисловій галузі і захисту в екстремальних ситуаціях займалася В.К. Хасанова у дисертації «Проектування структури і змісту підготовки інженерів-механіків у сфері промислової безпеки та захисту у надзвичайних ситуаціях». В.Б. Костюк проаналізувала підготовку майбутніх судноводіїв до професійно-зорієнтованого спілкування засобами кейс-технологій.

І.В. Сокол проаналізував формування професійної компетентності компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення спеціальних дисциплін. Формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін досліджував Л.В. Ліпшиць. Питанням необхідності застосування компетентісного підходу до підготовки випускників ВНЗ займалися М.В. Литвиненко, Е.Р. Шаріпова, Н.В. Лепіхова, В.І. Свистун, Т.М. Лебединець, Н.С. Хмилярчук, М.Д. Ільязова, І.А. Зимова, Р.К. Серьожнікова та ін. Разом з тим, теоретичний аналіз робіт показав, що компетентісний підхід до підготовки фахівців морського профілю на цей час розглянуто недостатньо.

Метою даної статті є аналіз підготовки фахівців морського профілю за допомогою компетентісного підходу.

Виклад основного матеріалу. Поняття компетентії широко розглянуто сучасними вченими. А.В. Хуторський вважає, що перелік ключових освітніх компетенцій визначається суспільством на основі його основних цілей і цілей загальної освіти, структурного представлення соціального досвіду і досвіду особистості, а також основних видів діяльності учня, що дозволяють йому оволодіти соціальним досвідом, отримувати навички життя і практичної діяльності у сучасному суспільстві. Внаслідок цього, їм було запропоновано наступні ключові освітні компетенції: ціннісно-сміслові компетенції, загальнокультурні компетенції, навчально-пізнавальні компетенції, інформаційні компетенції, комунікативні компетенції, соціально-трудова компетенції, компетенції особистісного самовдосконалення [4].

У дисертації І.А. Зимньої представлено список і характеристики складових компетентісного підходу [6]: базові форми навчальної діяльності, навчальна, академічна з елементами квазіпрофесійної, квазіпрофесійна діяльність, навчально-професійна діяльність. Автор докладно пояснила, у чому полягає різноманіття та особливості складових компетентісного підходу. Таким чином, було відмічено, що вже у 60-х роках минулого сторіччя вже було розуміння відмінності між поняттями «компетенція» та «компетентність», де останнє трактується як заснована на знаннях, інтелектуально- та особистісно зумовлена соціально-професійна життєдіяльність людини.

Російські вчені Кілоєва Н.В. та Мурзабаєва С.М. у статті «Проектування сучасного уроку в логіці компетентнісного підходу» зробили аналіз навчально-виховного процесу в загально-освітній школі. Аналіз показав, що спрямованість навчального процесу на «середнього» учня й досі існує. Автори акцентують увагу на тому, що соціалізація учнів відбувається на заняттях, тому потрібно модернізувати методику проведення уроків.

Прикладні питання компетентнісного підходу розглянуто в науковій праці Шарипової Е.Р., розкриває питання формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю у процесі педагогічної практики, Лепіховою Н.В., котра визначено розвиток професійної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у післядипломній освіті засобами проектної діяльності.

Налаштування освітніх структур в Європі – це університетський проект, метою якого є запропонування комплексного підходу до реалізації завдань Болонського процесу на рівні університетів і предметних областей. В ході роботи програми TUNING, у якій взяли участь більше ніж 100 університетів з 16 країн, що підписали Болонську декларацію, було виділено кілька груп компетенцій, які ми надаємо у вигляді блок-схеми, поданої на рисунку 1:

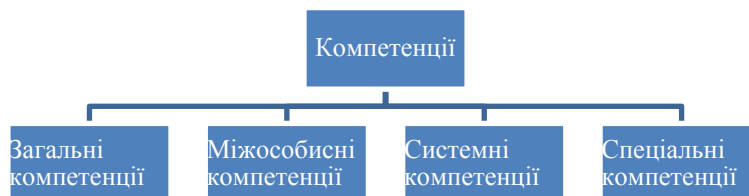

Рисунок 1 - Групи компетенцій у вищій освіті

До загальних компетенцій відносять: інструментальні компетенції, методологічні здібності, лінгвістичні вміння. Міжособистісні компетенції пов'язані з умінням виражати почуття і стосунки, критичним осмисленням і здатністю до самокритики. Системні компетенції поєднують розуміння, відношення та знання. Спеціальні (професійні) компетенції спрямовано на реалізацію цілей Болонської декларації на інституційному рівні [5].

Сучасна енциклопедія дає таке визначення поняття «компетенція»: (латинське *competentia* означає належність за правом) встановлений конституцією або іншим законом коло повноважень конкретного органу, посадової особи. Також це знання, досвід у тій чи іншій галузі. Словник іноземних мов дає таке визначення: «компетенція» [лат. *competentia* – належність за правом] – обізнаність в якій-небудь області, коло обов'язків будь-якої особи, лінгв. інтуїтивне знання про мову, яким має говорити рідною мовою і яке дозволяє йому коректно висловлювати думку рідною мовою і відрізняти правильні пропозиції від неправильних. Протилежне – «перформанс», від англійського *competence*. У Тлумачному словнику Ожегова наводиться наступне визначення терміна: коло питань, в яких хто-небудь добре поінформований, круг чий-небудь повноважень, прав.

Відповідно до статті М.Д. Ільязової «Компетентність, компетенція, кваліфікація», компоненти компетенції/компетентності в будь-якій сфері життєдіяльності, на наш погляд, можуть бути представлені наступним чином: когнітивний компонент (знання), мотиваційний компонент, аксіологічний компонент (спрямованість, ціннісні відносини особистості), практичний компонент (уміння, навички, досвід діяльності); здібності, емоційно-вольовий компонент (саморегуляція). У цьому випадку компетенція виступає як потенціал компетентності, який може бути реалізований у певній сфері діяльності, повинен стати дієвим з допомогою механізмів самоорганізації, саморегуляції.

Європейським співтовариством виділяються такі види компетенції: соціальна компетенція (здатність взяти на себе відповідальність, спільно виробляти рішення і брати участь у його реалізації, толерантність до різних етнокультур і релігій, прояв спряженості особистих інтересів з потребами підприємства та суспільства); комунікативна компетенція (володіння технологіями як усного, так і письмового спілкування на різних мовах, а також комп'ютерного програмування); соціально-інформаційна компетенція (володіння інформаційними технологіями і критичне ставлення до соціальної інформації, поширюваної ЗМІ); міжкультурні компетенції; компетентність у сфері самостійної пізнавальної діяльності; спеціальна компетенція (підготовленість до самостійного виконання професійних дій, оцінки результатів своєї праці); когнітивна (персональна) компетенція (готовність до постійного підвищення освітнього рівня, потреба в актуалізації і реалізації свого особистісного потенціалу, здатність самостійно набувати нові знання та вміння, здатність до саморозвитку).

У міжнародному журналі *Developing dimension-/competency-based human resource systems Development Dimensions International* описано застосування терміна «компетенція» в різних контекстах і з різними значеннями. У загальній складності, компетенція розділена на три категорії чи типу: організаційна компетенція – унікальні фактори, що дають змогу організації бути конкурентоспроможною; посадова/рольова компетенція – ті якості і вміння, які людина повинна проявляти, щоб досягти ефективності в посаді, ролі, завдання; персональна компетенція – особистісні аспекти, які передбачають навички, досягнення та результати людини.

Розрізняють такі види компетенцій: навчально-пізнавальна компетенція - це сукупність умінь і навичок пізнавальної діяльності. Володіння механізмами цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії, самооцінки успішності власної діяльності. Володіння прийомами дій в нестандартних ситуаціях, евристичними методами вирішення проблем. Володіння вимірвальними навичками, використання статистичних та інших методів пізнання. Інформаційна компетенція – це здатність самостійно шукати, аналізувати, відбирати, обробляти і передавати необхідну інформацію. Комунікативна компетенція – це володіння навичками взаємодії з оточуючими людьми, уміння працювати в групі. Знайомство з різними соціальними ролями.

Тенденції розвитку ЮНЕСКО показують, що для переходу від кваліфікації до компетенції необхідним є визначення ключових компетенцій, відповідних розумінню фундаментальних цілей освіти, сформульованих у документах ЮНЕСКО: навчити здобувати знання (вчити вчитися) навчити працювати і заробляти (навчання задля праці) здатність успішно реагувати на складні вимоги (ситуації), здійснювати діяльність або виконувати конкретне завдання. Компетенція, згідно ЮНЕСКО, це это готовність суб'єкта ефективно зорганізувати внутрішні та зовнішні ресурси задля постановки і досягнення мети. Дане визначення терміну «компетенція» ми будемо використовувати у нашому дослідженні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведений нами теоретичний аналіз показав, що компетентнісний підхід широко застосовується для підготовки фахівців різних спеціальностей, однак, цей метод не було

застосовано до підготовки фахівців морського профілю, зокрема, до їх підготовки до професійної діяльності в екстремальних ситуаціях; компетентнісний підхід є найбільш відповідним до вимог підготовки фахівця морського профілю до професійної діяльності. На основі компетентнісного підходу нами було прийнято поняття «компетенції», яке буде використовуватися в наших подальших роботах по формуванню моделі та програми підготовки фахівця морського профілю.

Резюме. Анализируется профессиональная подготовка будущих специалистов морского профиля. Выделяется компетентностный подход как наиболее соответствующий требованиям образовательного процесса. Обосновывается применение компетентностного подхода, актуальное для подготовки специалистов морского профиля. **Ключевые слова:** высшее образование, профессиональная подготовка, специалист морского профиля, компетентностный подход.

Резюме. Аналізується професійна підготовка майбутніх фахівців морського профілю. Виділяється компетентнісний підхід як найбільш відповідний вимогам освітнього процесу. Обґрунтовується застосування компетентнісного підходу, актуальне для підготовки фахівців морського профілю. **Ключові слова:** вища освіта, професійна підготовка, фахівець морського профілю, компетентнісний підхід.

Summary. Analyzes the professional training of future specialists in the Maritime profile. Allocated competence-based approach as the most appropriate requirements of the educational process. Justifies the application of a competence approach, relevant to the preparation of specialists of the Maritime profile. **Keywords:** higher education, training, specialist Maritime profile, competence-based approach.

Література

1. Международная Конвенция о подготовке и дипломировании моряков и несении вахты 1978 г. (ПДМНВ-78) - СПб.: ЗАО "ЦНИИМФ", 2010 г. - 806 с.
2. Моторная С.Е. Педагогические условия формирования психологической готовности студентов технического вуза к профессиональной деятельности: дис. канд. пед. наук: 13.00.01: Моторная С.Е.; Т., 1997. - 204 с.
3. Герганов Л.Д. Профессиональная подготовка плавсостава Придунавья в условиях международной интеграции // Л.Д. Герганов. – Профессиональное обучение на производстве: сб. науч. трудов. – М.: Научный Мир, 2009. – Вып.3. – С.88–97.
4. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты / А.В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2002. – 23 апреля. – URL: [tp://eidos.ru/journal/2002/0423.htm](http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm)
5. Байденко В.И. / Болонский процесс: поиск общности Европейских систем высшего образования (Проект TUNING) / – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 211 с.
6. Зимняя И.А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя // Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы: матер. методол. семинара. – М., 2004.